

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНА КОН'ЮНКТУРА»

У статті проаналізовано теоретико-методологічні засади поняття кон'юнктури та політичної кон'юнктури, досліджено трактування поняття «кон'юнктурність» у світовій економічній та політичній думці. Дано визначення поняття кон'юнктури та політичної кон'юнктури.

Ключові слова: теорія політики, кон'юнктура, політична кон'юнктура, риси політичної кон'юнктури, кон'юнктурна ідеологія, політична ситуація.

В статье проанализированы теоретико-методологические основы понятия конъюнктуры и политической конъюнктуры, исследованы трактовки понятия «конъюнктурность» в мировой экономической и политической мысли. Дано определение понятия конъюнктуры и политической конъюнктуры.

Ключевые слова: теория политики, конъюнктура, политическая конъюнктура, черты политической конъюнктуры, конъюнктурная идеология, политическая ситуация.

The article analyzes the theoretical – methodological basis of the concept of conjuncture and political conjuncture, explored term of "conjuncture" in the world economic and political thought. Give a definition of the conjuncture and political conjuncture.

Key words: theory of politics, conjuncture, the political conjuncture, features of the political conjuncture, the conjuncture ideology, the political situation.

Поняття кон'юнктури запозичено з економічної теорії. Використовується даний термін найчастіше в негативному значенні і позначає ситуацію, що склалася в даній галузі та впливає на процеси, обставини і прийняття рішень. Однак якщо в політиці властивість спіймати момент політичної дійсності та використати його є позитивною, то в інших сферах життєдіяльності суспільства це призводить до надмірної заполітизованості, і як наслідок – повна залежність від змін у політиці. Актуальність даної теми для України зумовлена специфікою розвитку нашої країни та регіону взагалі. В Радянському Союзі розмах політичної кон'юнктури набув велетенських розмірів. Усі процеси в країні проходили при ретельному підборі дій та процесів у суспільстві, які б мали відповідати партійно-ідеологічному напряму політики. Це не могло не залишити відбиток на політичному та суспільному житті нашої країни. Тому повне розуміння та опис концептуальних засад даного явища політичної дійсності сучасної України є необхідним елементом сучасної політичної теорії.

Метою статті є опис концептуальних засад поняття «політична кон'юнктура» в теорії політичної науки та дослідження трактування даного терміна в різних країнах.

Поняття «кон'юнктура» виникло ще в Давньому Римі й означало «описувати ситуацію, поєднувати різноманітні речі». Термін походить від середньовічнолатинського «conjunctura» та від латинського «conjungo» – «зв'язую», «сполучаю». В економічній теорії поняття кон'юнктури використовують для позначення умов, що впливають на динаміку цін на ринку, ділову активність ринку та на співвідношення попиту та пропозиції. Термін «економічна кон'юнктура» не містить у собі негативного забарвлення, на відміну від терміна «політична кон'юнктура». В економіці кон'юнктура – це, перш за все, прилаштування до змін на ринку задля підтримки відповідності пропозиції та попиту з метою одержання прибутку, що є цілком природним процесом для економічного ринку. Слово «кон'юнктура» для економічної теорії в широкому розумінні означає сукупність умов, що склалися на економічному ринку у певний момент часу. Кон'юнктура містить у собі сукупність взаємозалежних між собою умов, що визначають перехід з одного стану в інший.

Поняття кон'юнктури досліджували такі відомі закордонні та вітчизняні вчені у галузі економічних досліджень, як Ф. Лассаль, В. Репке та В. Зомбарт, А. Шеффле, Д. Опарін, П. Левшин, Д. Костюхін, І. Біляєвський, С. Первушин, М. Кондратьєв, В. Карпов, В. Кучеренко, Г. Ковалевський

та ін. У їх дослідженнях наведено визначення кон'юнктури в економіці та розглянуті питання, пов'язані з проведенням кон'юнктурних досліджень в економіці. Згідно з російським економістом М. Д. Кондратьєвим, більш-менш чітко термін «кон'юнктура» був визначений Ф. Лассалем у його полемічній роботі з Ф. Шульце-Делічем, де поняття кон'юнктури ототожнювалось з уявленнями про зв'язану сукупність усіх існуючих невідомих обставин, які оточують людину меркантильного світу. Ф. Лассаль вклав у поняття кон'юнктури занадто широкий та невизначений зміст: «*Conjunctio rerum omnium*» (поєднання, зв'язок існуючого). Так називали римські та грецькі стоїки орфічну «нерозривну стрічку», ланцюг долі, який негативно зв'язує та визначає все буття».

Починаючи з XVII ст., поняття «кон'юнктура» стало загальноживаним у значенні «положення речей, тимчасові взаємозв'язки». А. Шеффле порівнював кон'юнктуру із сукупністю непередбачуваних і незалежних зовнішніх впливів, яких зазнає діючий суб'єкт у кожний момент. Починаючи з XVII ст., поняття «кон'юнктура» стало загальноживаним у значенні «положення речей, тимчасові взаємозв'язки» [8, с. 193].

Термін «кон'юнктура» в різних країнах та мовах трактується по-різному і має певні змістові особливості. З англійської мови слова «*conjuncture*», «*juncture*», «*state of affairs*» «*state of the market*» перекладаються на нашу мову як «кон'юнктура», «стан справ», «стан ринку» [3]. Для позначення кон'юнктури в політиці використовується термін *political situation* [6, с. 95]. Дане тлумачення терміна в англійській мові не повністю розкриває суть поняття політичної кон'юнктури, оскільки політична ситуація не включає в себе такий процес, як вплив політичної кон'юнктури у зворотному зв'язку, тобто пристосування суспільних процесів та явищ під політичну ситуацію.

В німецькій мові кон'юнктура «*konjunktur*» [1, с. 109] перекладається як «економічний». Німецький тлумачний словник надає наступне значення терміна «кон'юнктура» – це загальна економічна ситуація і розвиток країни, чи окремих регіонів. Складається кон'юнктура з циклів злету та падіння. Існує кон'юнктура злетів та падіння, стабільності, кон'юнктура регіонів, країн та ін. [9, с. 597].

Наведено визначення поняття «кон'юнктура» у відомих енциклопедичних словниках та тлумачних словниках російської мови. Це словник В. Ожегова, Н. Єфремової, А. Ушакова, Ф. Брокгауза та І. Єфрона та ін. Зокрема, російський учений В. Даниленко поділяє кон'юнктуру за сферами поширення та в сучасному політичному словнику надає таке тлумачення терміна: «кон'юнктура – (від лат. «*conjungo*» – «зв'язую», «сполучаю») – це сукупність умов, обстановка, положення, що склалося в конкретний момент у визначеній галузі діяльності. Наприклад, політична кон'юнктура,

міжнародна кон'юнктура, економічна кон'юнктура» [2, с. 320].

Визначення кон'юнктури в українському тлумачному словнику не відрізняється за значенням від відзначень російських словників: це сукупність певних умов, збіг обставин, стан речей, здатний впливати на вирішення, розв'язання якої-небудь справи, питання тощо [7].

Отже, досліджуючи та розмірковуючи над такою науковою категорією, як кон'юнктура, та взявши за основу її трактування у вітчизняній та зарубіжній довідковій літературі, можна визначити поняття кон'юнктури як положення, що створилося, обстановка у визначеній області суспільного життя, конкретна ситуація, що склалася в процесі її зміни з часом та була спричинена сукупністю умов, взаємозв'язків і певним збігом обставин, які діють певний час і здатні впливати на вирішення, розв'язання визначеної справи, питання тощо. Існує політична, економічна, міжнародна кон'юнктура.

Взаємозв'язок політики та економіки створив можливість екстраполяції економічного терміна в політичну науку. З'ясувавши значення кон'юнктури в економіці, ми можемо визначити особливості застосування даного терміна в політиці. Політична кон'юнктура позначає процеси підлаштування під політичні процеси та умови. Початок кон'юнктури там, де людина, маючи вибір, свідомо сама обирає підпорядкування політиці на угоду владі чи для власної вигоди.

Найкраще, на думку автора, суть політичної кон'юнктури в Україні визначив А. Лисюк у своїй статті «Комунікативний аспект політичного лідерства: культурологічні засади»: політична кон'юнктурність означає приземленість влади та її закорінення в буденні, переважно матеріально-утилітарні потреби послідовників. Так можна витлумачити прояви кон'юнктури в політиці [4].

Г. Любовець в українському політичному словнику визначила поняття «політична кон'юнктура» як метафоричний термін, що означає сукупність політичних умов і явищ та перетворюючих їх дій; всеохоплюючий взаємозв'язок і взаємозалежність певних політичних ситуацій і можливостей втілення політичних технологій. У повсякденному політичному лексиконі кон'юнктура політична – момент зміни (не завжди на краще) через відкидання сталого способу, дії, звичаю, методу та ін., а політичний «кон'юнктурик» – політик з активною орієнтацією на використання обставин, сприятливих моментів, на новизну (або підробку під неї), який задля егоїстичних короткочасних цілей демагогічно заперечує спадкоємність у суспільстві [5, с. 294].

Саме політична сфера є найбільш уразливою та чутливою щодо кон'юнктурних коливань. Вважаємо, що без урахування політичної ситуації та динаміки політичних процесів не можлива ефективна політика. Однак прояви політичної кон'юнктури виявляються дуже відчутними для інших сфер життєдіяльності суспільства, оскільки

вони можуть бути імперативно залежні від влади. Це такі сфери, як освіта та наука, охорона здоров'я, екологія, охорона праці, промисловість та ін.

Вплив політичної кон'юнктури є найбільш відчутним для населення. Оскільки теми, що вигідні сучасним політикам, відразу висвітлюються в засобах масової інформації та стають інструментом маніпулювання для здійснення власних корисних цілей суб'єктів політики. Внаслідок домінування політики в житті суспільства сформувалося таке явище, як кон'юнктурна ідеологія. Вона за своїми функціями відмінна від політичної ідеології, оскільки не прагне інтегрувати та привернути до себе маси прихильників, однак є складовою політики та політичної ідеології держави. Поширюється дане явище переважно серед політично активної частини населення та політиків, що залежні від привладного політичного керівництва. Кон'юнктурна ідеологія стає частиною діяльності провладних структур та осіб, що підтримують загальнополітичний курс у країні. Їх кон'юнктурність стає даниною відданості режиму.

Існують відмінності в різних режимах між кон'юнктурною складовою політики. В демократичних режимах рівень кон'юнктурності є посереднім унаслідок деполітизації мас, наявності діючої опозиції та широкої свободи слова. В авторитарних режимах політична кон'юнктура підпорядковує собі всю сферу політичного буття, оскільки в таких режимах усе політичне знаходиться під жорстким контролем. Опозиція може виступати проти діючого режиму лише в тих рамках, що їй дозволила влада. В тоталітарних режимах кон'юнктурна ідеологія стає доміантною по відношенню до всіх сфер суспільства, вона охоплює не лише політичну сферу, але й освіту, науку та культуру. Все в тоталітарному суспільстві повинно не суперечити офіційній ідеології.

Державна ж ідеологія країн, що розвиваються та тільки переходять на демократичний шлях розвитку, на думку автора, не має чіткої ідеології, тому внаслідок необхідності ідеологічної складової політики її місце займають псевдо-ідеології, в тому числі і кон'юнктурна ідеологія та економічний інтерес. Головним завданням влади в таких країнах стає питання отримання та утримання влади. Структури та установи, що залежні від волі держави та безпосередньо їй підпорядковуються, стають залежними від коливань у політиці, і, як наслідок, підлаштовуються під них. У таких країнах суттєво змінюються процеси формування політичної культури громадян та політичної соціалізації громадян у напрямок абсентеїзму та негативізму.

Як було зазначено раніше, поняття «кон'юнктура» походить з економічної теорії, тому риси кон'юнктури в економіці можна екстраполювати і до понять політична та міжнародна кон'юнктура.

Першою рисою кон'юнктури є її мінливість і часті коливання. Одні коливання відбивають дію

сил, що короткочасно впливають на кон'юнктуру, інші – результат чинників, що довгостроково чинять вплив на стан кон'юнктури. Найбільш яскравим прикладом цієї риси є фондовий ринок. Цей ринок дуже швидко реагує на найменші зміни в економіці, політиці тощо. Мінливість та пристосування до змін в політичному та міжнародному житті є певною детермінантою сучасного світу та природною характеристикою даних сфер. Зокрема, це стосується дипломатичних відносин, що постійно змінюються відповідно до динамічної зміни в світовій політиці.

Другою рисою кон'юнктури є її виняткова суперечливість, яка знаходить своє вираження в тому, що різні показники кон'юнктури водночас свідчать про наявність протилежних тенденцій – підйому й спаду. Найяскравіше це ілюструє політична карта світу, де на одному континенті люди страждають від бідності та хвороб, а на іншому борються з ожирінням нації.

Третьою рисою кон'юнктури є те, що, незважаючи на виняткову суперечливість, вона являє собою єдність протилежностей, які складаються в процесі відтворення суспільного капіталу. Загальний зв'язок елементів кон'юнктури видно з аналізу міжнародних товарних ринків, де переплітається політика та економіка. Рішення в політиці часто впливають на економічні відносини та економічні коливання на ринку. Досить згадати постійні коливання на ринку нафти та природного газу, що є результатом коливань у світовій політиці.

Четвертою рисою кон'юнктури є те, що весь процес відтворення розглядається безпосередньо в ринковому вираженні. Як відомо, конкретний процес відтворення являє собою єдність протилежностей процесу виробництва та обігу, і отже, усі ті додаткові елементи нестійкості, що вносить сфера обігу у весь процес відтворення, повинні також бути предметом вивчення кон'юнктури. При цьому слід аналізувати не тільки особливості внутрішньої сфери обігу, а й вплив міжнародних відносин, політики міжнародної торгівлі та світового ринку. Саме взаємопов'язаність усіх процесів виявляється характерною рисою сучасного глобалізованого світу.

Доцільно розділяти політичну кон'юнктуру також за географічними критеріями, тобто за зонами поширення кон'юнктури певного виду. Можна виділити світову кон'юнктуру і, як похідні від неї, кон'юнктуру країн Європи, країн Азії, чи кон'юнктуру окремих країн (кон'юнктура США, Англії, Австралії), або навіть регіонів (кон'юнктура Азійсько-Тихоокеанського регіону). Звичайно, кон'юнктура регіонів та країн буде поділятися на кон'юнктуру за галузями та сферами. Можна також виокремити особливості кон'юнктурності у країнах за рівнем розвитку, наприклад кон'юнктура країн «Великої вісімки», «Великої двадцятки» та ін.

Таким чином, можемо підбити підсумок, що політична кон'юнктура позначає процеси підлаштову-

вання під політичні процеси та умови і являє собою комплексне та швидкозмінне явище, яке відображає динамічність та стихійність, складну передбачуваність розвитку суспільства і політики. Це пов'язано з тим, що кон'юнктура формується під впливом безлічі елементів та дій, які, в свою чергу, підпорядковуються імовірнісним законам. Політична кон'юнктура має різні властивості та рівні (залежно від політичного режиму та політичного устрою). Кон'юнктура характеризується постійною мінливістю та значними коливаннями; має суперечливий характер, оскільки різні

кон'юнктурні показники водночас відображають протилежні тенденції; нерівномірністю, що проявляється, коли динаміка розвитку різних показників має однаковий напрямок, але не співпадають їхні темпи; кон'юнктура являє собою єдність протилежностей. Кон'юнктура є певним відображенням та динамікою економіки, політики та світової політики. А оскільки світ політичного, як і економічного, є динамічно змінним, то і кон'юнктура відображає ці тенденції, суперечності та закономірності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой немецко-русский словарь. – 9-е изд., стереотип. – М. : Рус. Яз., 2002. – 1040 с.
2. Даниленко В. И. Современный политический словарь / В. И. Даниленко. – М., 2000. – С. 408.
3. Кон'юнктура in the Russian-English online dictionary [Електронний ресурс] / Russian-English online dictionary. – Режим доступу : o-db.net.htm.
4. Лисюк А. Комунікативний аспект політичного лідерства: культурологічні засади / А. Лисюк [Електронний ресурс] / Український центр політичного менеджменту. – Режим доступу : <http://www.politic.org.ua>.
5. Любовець Г. В. Політологічний енциклопедичний словник / Г. В. Любовець [упорядник В. П. Горбатенко; за ред. Ю. О. Шемчушенка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка]. – [2-ге вид., доп.; перероб.]. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
6. Основы банковской деятельности в США. Англо-русский словарь банковской и финансовой терминологии : [учеб. пособие для студентов ф-та международного права]. – М. : МГИМО, 1993. – С. 595.
7. Тлумачення терміна «кон'юнктура» в українській мові [Електронний ресурс] / КОН'ЮНКТУРА – Тлумачення та орфографія на СЛОВНИК_НЕТ. – Режим доступу : <http://www.slovnyk.net/index.php?swrd=%CA%EE%ED%92%FE%ED%EA%F2%F3%F0%E0&x=20&y=9>.
8. Чала Т. Г. Дослідження процесу становлення поняття «кон'юнктура» / Т. Г. Чала // Научно-технический сборник. – 2004. – № 59. – С. 192–200.
9. Dieter Götz, Günther Hatsch, Hans Wellmann. Grobwörterbuch Deutsch als Fremdsprache / Langen scheidt KG, Berlin und München – 2003, p. 1254.

Рецензенти: Коваль Г. В., к.політ.н, доцент;
Седляр Ю. О., к.політ.н., доцент.

© Приймак О. В., 2010

Стаття надійшла до редколегії 12.11.2010 р.